
UNITAT 1

La construcció social de la desigualtat

CONTINGUTS

1. Conceptes generals

1.1. Androcentrisme

1.2. Patriarcat

1.3. Feminisme

1.4. Sistema sexe - gènere

1.5. Estereotips de gènere

1.6. Sexisme

1.7. Misogínia

2. Socialització

2.1. El procés de socialització

2.2. Socialització diferencial

2.3. La divisió sexual del treball en l'àmbit domèstic i l'àmbit laboral

3. Referències

1. Conceptes generals

1.1. Androcentrisme

La paraula Androcentrisme prové del grec Andros, que significa Home. Fa referència a la posició de l'home, del masculí, al centre de l'Univers, com a mesura de totes les coses i representació global de la humanitat en tots els àmbits que la defineixen, ocultant altres realitats, entre elles la de les dones. Així, el món i les relacions socials es veuen i s'interpreten des del punt de vista masculí.

La perspectiva androcèntrica ha implicat al llarg de la història la invisibilitat de les dones.

Encara avui dia l'androcentrisme està present en la totalitat d'espais públics i privats de la nostra societat. Un clar exemple és el llenguatge que s'utilitza de manera habitual, tant en l'àmbit oral com escrit, i que es caracteritza, majoritàriament, per l'ús indiscriminat del masculí genèric, ocultant a les dones senzillament perquè no les hi nomena.

1.2. Patriarcat

Etimològicament significa «govern dels pares».

De manera genèrica, el concepte és usat per definir la condició sociològica en la qual els membres masculins d'una societat predominen en les posicions de poder, establint una jerarquia on els membres femenins són majoria en les posicions inferiors. Aquestes diferències de poder es perpetuen al llarg del temps. El domini masculí sobre les dones s'entén com a jeràrquic i desigual, i s'estén a totes les esferes de la vida: família, entorn social, cultura, ideologia, política, llenguatge...

El sistema patriarcal descrit s'ha constituït sobre la base de la diferenciació de l'àmbit productiu i el reproductiu, de la radical separació entre l'àmbit públic i el privat, establint el protagonisme masculí en el primer cas (àmbits productiu i públic) i el protagonisme femení en el segon (àmbits reproductiu i privat).

Alicia H. Puleo (1995) explica l'existència de dos tipus de patriarcat, el coercitiu i el de consentiment. El primer fa referència a lleis i normes consuetudinàries (establertes pel costum) que estableixen el que està

permès i el que està prohibit a les dones. Les sancions estipulades poden implicar violència. Exemples d'aquest tipus de patriarcat són:

- Durant la dictadura franquista a Espanya les dones necessitaven el permís del pare o del marit per poder treballar, disposar de béns, acceptar herències, etc.
- Avui dia en països com Aràbia Saudita, Iran o Pakistan, la llei estableix que les dones acusades d'adulteri han de ser lapidades.

En el cas del patriarcat de consentiment ens trobem davant societats que han aconseguit una igualtat formal entre dones i homes, és a dir, una igualtat reconeguda davant la llei. No obstant això, el patriarcat està present i és consentit doncs se segueixen observant diferències entre dones i homes, diferències en els rols típics i tradicionals assumits per uns i unes altres, diferències en les jerarquies, en el poder atorgat i assumit encara majoritàriament pels homes, diferències a l'educació i en les relacions socials en funció del sexe de les persones, etc.

Malgrat aquesta tipologia, tal com explica aquesta autora, no podem oblidar que tot sistema i estructura patriarcal es basa en la coerció i el consentiment, ambdues condicions es donen al mateix temps.

1.3. Feminisme

Des d'una perspectiva àmplia i genèrica podríem dir que el feminisme ha existit sempre, des del primer moment en la nostra història en el qual una dona o grup de dones han reivindicat la igualtat de les seves realitats quotidianes en comparació a la situació de privilegi que han gaudit els homes o, simplement, des del moment en el qual van començar a queixar-se per les diferències establertes on elles sempre sortien pitjor parades.

No obstant això, des d'una perspectiva més específica, quan parlem del moviment feminista ens referim a un moviment social, a l'organització, agrupació i mobilització de les dones per defensar els seus interessos; alhora i paral·lelament a aquest moviment social, s'ha anat articulant un corrent teòric de pensament que els ha aportat els fonaments necessaris i lògics per reivindicar la igualtat formal i real en la societat. Aquest moviment social s'inicia amb força durant la Revolució francesa, i s'ha anat consolidant al llarg dels anys fins a arribar als nostres dies.

Seguint l'estructura proposada per Ana de Miguel (1995), el desenvolupament del moviment feminista s'agrupa en tres èpoques o, com es coneix en gran part de la literatura, en les «tres ones del feminisme»:

a) Feminisme premodern. Es caracteritza per les primeres manifestacions feministes durant els segles XV, XVI i primera meitat del XVII (aproximadament).

b) Feminisme modern. S'inicia a la fi del segle XVII amb l'obra *Sobre la igualtat dels sexes*, de Poulaine de la Barre, publicada en 1673, i que defensa la igualtat sexual entre dones i homes. Paral·lelament, s'està produint a França el moviment preciosista impulsat per dones il·lustrades que es qüestionen el status quo de les seves coetànies. Ja al segle XVIII la Revolució francesa i la Il·lustració van emmarcar el sorgiment de grups de dones revolucionàries que exigien la igualtat entre dones i homes. Destaquen també en aquesta època les aportacions al feminisme de dones il·lustrades com Mary Wollstonecraft o Olimpe de Gouges, escriptores i feministes que van lluitar per aconseguir la igualtat de drets per a les dones. El feminisme del segle XIX es caracteritza per aconseguir el rang de moviment internacional amb una identitat teòrica i organitzativa pròpia, formant part dels grans moviments socials que es produeixen al llarg d'aquests anys.

c) Feminisme contemporani. Es divideix en neofeminisme (anys 60 i 70) i les darreres tendències del feminisme (feminisme cultural i feminisme de la diferència). Durant la dècada dels 60 i la dels 70 es van succeint moviments feministes específics: el feminisme liberal, el feminisme radical i el feminisme socialista. Quant a les últimes tendències destacar que el feminisme radical ha evolucionat en primer terme en el feminisme cultural i posteriorment en el feminisme de la diferència. Mentre que els tres primers tipus de feminismes lluiten per la igualtat d'oportunitats entre dones i homes, els dos últims se centren en les diferències existents entre els sexes.

Posteriorment, han sorgit noves línies o tendències, com ara l'anomenada teoria *queer*.

Com ja hem avançat, aquest moviment social té la seva traducció en una teoria per explicar la construcció social. Com explica Rosa Cobo (2005):

La teoria feminista posa al descobert totes aquelles estructures i mecanismes ideològics que reproduïxen la discriminació o exclusió de les dones dels diferents àmbits de la societat (pàg. 254-255).

MATERIAL D'ESTUDI PELS APARTATS 1.1, 1.2 I 1.3:

VISIONAT DELS SEGÜENTS VÍDEOS:

- *Història crítica del feminisme espanyol*. Vídeo promocional (resumen i presentació de la sèrie). Duració: 4'26". Disponible a: <<https://canal.uned.es/mmobj/index/id/6259>>
- *Història crítica del feminisme espanyol (I). Les pioneres*. Duració: 28'57". Disponible a: <<https://canal.uned.es/mmobj/index/id/12554>>
- *Història crítica del feminisme espanyol (II). El Feminisme a la Segona República*. Duració: 30'26". Disponible a: <<https://canal.uned.es/mmobj/index/id/7620>>
- *Història crítica del feminisme espanyol (III). Construint la teoria feminista*. Duració: 32'52". Disponible a: <<https://canal.uned.es/mmobj/index/id/18160>>

1.4. El sistema sexe - gènere

Els conceptes sexe i gènere solen utilitzar-se de forma errònia com a sinònims. Aquests dos conceptes signifiquen i impliquen aspectes i característiques molt diferents.

a) Sexe

Describeix les diferències biològiques existents entre homes i dones. Concretament, fa referència als òrgans sexuals o reproductors que distingeixen al mascle de la femella.

Al llarg de la història en la nostra societat ha predominat la creença que el sexe és el factor determinant de les diferències observades entre homes i dones. Així, sobre la base de l'establert per la naturalesa, s'explicaven les diferències socials entre ells i elles.

No obstant això, avui dia i gràcies al desenvolupament de les teories feministes, sabem que en la configuració de la identitat personal (masculina o femenina) intervenen una altra sèrie de factors al marge de la genètica.

En l'actualitat s'entén i s'accepta que el sexe solament marca diferències anatòmiques i fisiològiques entre dones i homes.

Les altres diferències observades (d'estatus, de rol...) entre homes i dones són fruit dels valors i actituds androcèntrics que imperen en la nostra societat. Així, el desenvolupament de la identitat personal estarà bàsicament influenciat per les relacions jeràrquiques i de discriminació establertes en els principals àmbits d'actuació de nens, nenes i adolescents; ens referim a la família, l'escola i l'entorn social més immediat (el barri, mitjans de comunicació...). Tornarem sobre aquesta idea quan parlem de la socialització.

b) Gènere

El concepte de gènere és encunyat l'any 1975 per l'antropòloga nord-americana i feminista Gayle Rubin. Concretament, l'autora comença a parlar de la dicotomia sexe/gènere en l'article que porta per títol *El tràfic de dones: notes sobre la «economia política» del sexe*.

En aquesta obra Rubin fa un repàs històric dels diferents postulats filosòfics defensats per autors com Marx, Engels o Lévi-Strauss en relació a les estructures familiars i de parentiu, i com aquestes sotmeten a la dona. També explica la influència de la psicoanàlisi en la perpetuació de la concepció de les dones com a gènere inferior als homes.

No obstant això, hem d'apuntar que, amb anterioritat, en 1972, els sexòlegs Money i Ehrhard en la seva obra *Desenvolupament de la sexualitat humana* ja introdueixen el terme «rol de gènere» per explicar les diferències entre els sexes d'espècies hermafrodites, determinades per aspectes psicosocials.

Però és a partir 1975, amb el discurs de Rubin, quan el concepte gènere es converteix en la peça clau de les teories feministes i les investigacions que es desenvolupen a partir d'aquestes.

En parlar de gènere ens referim a aquelles conductes, actituds, qualitats i normes que la societat atribueix a cadascun dels sexes. És a dir, la construcció social i cultural del femení i el masculí, associats respectivament i de forma inalterable al fet de néixer dona o home. Les diferències en funció del gènere de la persona són apreses i es transmeten

i s'instauren pràcticament des de les primeres fases de gestació d'un individu.

Així, observem que el concepte sexe queda vinculat i fa referència als aspectes biològics mentre que en parlar de gènere ens referim a la construcció cultural del que implica ser home o dona en la societat patriarcal.

Referent a la categoria gènere, Victoria Sau (2001) va considerar que aquesta es pot definir segons quatre característiques:

- Només hi ha dos gèneres ja que només hi ha dos sexes. Cal assenyalar que les teories *queer* actuals (i també teòriques com Judith Butler) assenyalen que, en realitat, hi ha més de dos gèneres.
- Els gèneres estan jerarquitats, sent el masculí el que adopta les posicions de poder.
- En tota societat patriarcal, com la nostra, aquesta estructura jerarquizada dels gèneres és estable en el temps i a l'espai.
- El caràcter vinculant del gènere, entenen aquesta característica com la necessitat dels homes en el sistema patriarcal de vincular en esdevenir de les seves vides i les seves destinacions, obligatòriament i sense necessitat del seu consentiment, a les dones.

Per resumir breument aquest concepte, tal com explica Rosa Cobo (2005):

El gènere és una construcció cultural que revela la profunda desigualtat social entre homes i dones (p. 251).

MATERIAL D'ESTUDI PER L'APARTAT 1.4:

LECTURA DE:

- *García-Mina, A. (2000). A vueltas con la categoría género. Papeles del psicólogo, 76, 35-39.*

1.5. Estereotips de gènere

Els estereotips són un sistema de creences sobre les característiques que es pensa són compartides per un determinat grup o categoria social. Tal com explica Ester Barberá (1998), els pensaments estereotipats no sempre reflecteixen amb objectivitat i exactitud la realitat doncs són imatges mentals d'alta elaboració cognitiva. No obstant això, aquests tenen una

funció molt important en la socialització de les persones ja que faciliten la identitat social i la consciència de pertinença a un grup. L'explicació és senzilla: quan acceptem i ens identifiquem amb els estereotips dominants en tal grup, ens estem adaptant i integrant al mateix (González, 1999).

En concret, els estereotips de gènere són un subtipus dels estereotips socials que acabem d'explicar. En aquesta línia, González (1999) defineix els estereotips de gènere com a creences consensuades sobre les diferents característiques dels homes i les dones en la nostra societat i, consegüentment, sobre el paper o rol que han d'exercir en la societat.

Els estereotips de gènere estableixen una clara dicotomia entre el femení i el masculí, fins a tal punt que les característiques que defineixen a aquests dos conceptes no només són diferents sino que són totalment oposades (Grañeras, 2003). Aquesta dicotomia es deu, principalment, a la història d'interacció entre tots dos grups (homes i dones) i al rol o paper que cadascun ocupa en la societat, és a dir, als rols exercits en funció del gènere. Des de la Psicologia Social s'utilitza el concepte de rol per fer referència al comportament que es considera adequat en un moment i situació determinades (per exemple, hi ha unes regles de conducta que determinen quins són els comportaments adequats per una persona que exerceix un cert rol en el si de la família - mare, pare, fill, ...-, a l'àmbit laboral -cap, empleat/empleada,-, etc.) (Augusto, López i Martínez de Antoñana, 2004).

De fet, els estereotips de rol en funció del gènere han marcat l'existència de determinades carreres universitàries i professions considerades com típicament femenines i altres considerades com típicament masculines.

En resum, tal com expliquen Augusto, López i Martínez de Antoñana (2004), els estereotips de gènere o característiques vinculades al femení i masculí s'assumeixen sota la suposició que el gènere d'una persona està associat a una sèrie de característiques que són diferents per a homes i dones. D'aquesta forma, tant els homes com les dones sofreixen fortes i persistents prejudicis, entenent per prejudici aquelles reaccions afectives i avaluatives negatives sobre un grup (Morales, 1999).

MATERIAL D'ESTUDI PER L'APARTAT 1.5:

LECTURA DE:

- *González Gabaldón, B. (1999). Los estereotipos como factor de socialización en el género. Comunicar, 12, 79-88.*

1.6. Sexisme

Victoria Sau (2000) explica que el sexisme és

El conjunt de tots i cadascun dels mètodes emprats en el si del patriarcat per poder mantenir en situació d'inferioritat, subordinació i explotació al sexe dominat: el femení (p. 257).

A partir d'aquesta definició breu i concisa de Sau, aprofundirem en el concepte i les seves implicacions socials revisant les explicacions que han aportat altres autores i autors.

Així, Mª José Díaz-Aguado (2002) defineix sexisme, com a actitud, sobre la base de tres components: el cognitiu, l'afectiu i el conductual. L'autora els distingeix de la següent manera:

a) El component cognitiu del sexisme fa referència a la confusió de les diferències socials entre homes i dones amb les diferències biològiques determinades pel sexe de la persona, consisteix doncs a atribuir propietats innates i marcades pel sexe a les diferències observades en les relacions socials diàries que caracteritzen a homes i dones, obviant altres factors com la influència de la història, la cultura, l'experiència personal, etc.

b) El component afectiu o valoratiu del sexisme fa referència a la construcció estereotipada de la identitat de les persones segons el gènere. D'aquesta forma a la feminitat (constructe vinculat directament a les dones) se li atribueixen característiques com la submissió, la feblesa o la tendresa, mentre que a la masculinitat (vinculada als homes) se li atribueixen característiques com la força, la duresa emocional, l'agressivitat o el control.

c) Finalment, el component conductual del sexisme és la tendència a portar a la pràctica el sexisme a través de la violència i la discriminació contra les dones.

Per finalitzar amb aquest apartat analitzarem l'explicació de Miguel Moya (2004) sobre el sexisme.

Aquest autor ho defineix a partir de dues idees centrals: el sexisme com a actitud i el sexisme com a ideologia. En el primer cas el terme fa referència a una actitud (o posició) cap a les persones segons el grup al qual pertanyin (grup de sexe femení o grup de sexe masculí). Aquesta definició,

en la seva versió aplicada, es concreta com una actitud de prejudici cap a les dones. Com a ideologia, el sexisme es tractaria d'una sèrie de creences sobre els rols, les característiques, els comportaments, les qualitats, les relacions socials, etc. que són considerades com apropiades per a homes i dones. Aquesta ideologia no seria neutra, sinó que el seu objectiu principal seria perpetuar la situació d'inferioritat i subordinació de les dones.

1.7. Misogínia

El concepte misogínia etimològicament està format per l'arrel grega «*miseo*», que significa odi o odiar, i el lexema «*gyne*», que significa dona. A partir de l'etimologia de la paraula podem dir que significa odi o aversió cap a les dones.

De manera més específica, Bosch, Ferrer i Alzamora (2006) ho defineixen de la manera següent:

Es refereix a l'odi, rebuig, aversió i menyspreu d'alguns homes cap a les dones, i, en general, cap a tot el relacionat amb el femení. Aquest sentiment d'odi té freqüentment una continuïtat en opinions o creences negatives sobre la dona i el femení i en conductes negatives cap a elles (p. 212).

Casos de filòsofs i pensadors misògins són Schopenhauer i Nietzsche. Anem a veure algunes cites seves a manera d'exemple.

En l'obra *Més enllà del ben i del mal* (publicada en 1886) de Nietzsche trobem aquesta cita referent a les dones:

En la venjança, com en l'amor, la dona és més bàrbara que l'home.

Un altre clar exemple misogin és el següent fragment extret de l'obra *Filosofia general* (1933):

Fins a aquí hem estat molt cortesos amb les dones. Però !Ai!, arribarà un temps en què per tractar amb una dona hi haurà primer que pegar-li en la boca.

De Schopenhauer valgui com a exemple un petit fragment extret del llibre *L'amor, les dones i la mort* (1851):

Que la dona està destinada per naturalesa a obeir s'evidencia en el fet que tota dona situada en la posició antinatural de completa independència s'uneix immediatament a algun home a qui permet que l'orienti i la dirigeixi. Això es deu al

fet que necessita un senyor i un amo. Si és jove, serà un amant; si és vella, un sacerdot.

Com podem observar el missatge que transmeten aquests pensadors és prou explícit com per poder albirar la ideologia misògina que ho recolza. No hem d'oblidar que valors d'aquest calibre han imperat en la nostra societat durant segles i que avui dia encara es posen de manifest a través de nombroses actituds i situacions discriminatòries que pateixen les dones. De fet, aquest missatge misogin s'ha fet palès també als nous espais de la societat digital, com ara les xarxes socials.

MATERIAL D'ESTUDI PELS APARTATS 1.6 I 1.7:

LECTURA DE:

- Ferrer, Victoria y Bosch, Esperanza (2000). *Violencia de género y misoginia: reflexiones psicosociales sobre un posible factor explicativo*. Revista *Papeles del Psicólogo*, 75, 13-19. Només les pàgines 13 y 14.

2. Socialització

2.1. El procés de socialització

Els termes masculinitat i feminitat tenen una llarga tradició en psicologia, encara que es troben entre els conceptes més heterogenis, tant des d'un punt de vista teòric, com a empíric (Barberá, 1998).

Els comportaments i trets que es consideren com a masculins i femenins, com a propis d'homes i dones, i la valoració social desigual del masculí i el femení no sorgeixen en cada generació, sinó que són transmesos d'una a una altra mitjançant l'educació, o, emprant un terme més precís, mitjançant la socialització.

La socialització és el procés, que s'inicia al moment del naixement i perdura durant tota la vida, a través del qual les persones, en interacció amb altres persones, aprenem i interioritzem els valors, les actituds, les expectatives i els comportaments característics de la societat en la qual hem nascut i que ens permeten desembolicar-nos en ella. És, per tant, el procés pel qual les persones aprenem i fem nostres les pautes de comportament social del nostre mitjà sociocultural.

Aquestes pautes o marcs de referència comportamental socialment compartits, que regulen el comportament i que s'aprenen durant el procés de socialització, estan fonamentades en diferents aspectes del temps social (la tradició suposa sobrevalorar el passat; la moda, sobrevalorar el futur; la religió, sobrevalorar el més enllà, ...) i també en el seu valor simbòlic (Munné, 1995).

Haurem de tenir també en compte que no totes aquestes pautes tenen la mateixa importància. Així, com més importants siguin, major serà també la sanció per no complir-les o la recompensa per acatar-les.

En definitiva, i com a resum, podem definir la socialització de la manera següent:

Procés que dura tota la vida i mitjançant el qual l'ésser humà aprèn i interioritza, en el transcurs de la seva vida, els elements socioculturals del seu medi ambient, els integra a l'estructura de la seva personalitat, sota la influència d'experiències i d'agents socials significatius, i s'adapta així a l'entorn social en el si del qual ha de viure.

Consisteix a fer seves les normes i els valors dominants de la societat sota la influència d'instàncies de socialització: la família, els grups d'iguals, l'escola, el mercat de treball, els mitjans de comunicació.

2.2. La socialització diferencial

Segons la teoria de la socialització diferencial, les persones, en el seu procés d'iniciació a la vida social i cultural, i a partir de la influència dels agents socialitzadors, adquireixen identitats diferenciades de gènere que comporten estils cognitius, actitudinals i conductuals, codis axiològics i morals i normes estereotípiques de la conducta assignada a cada gènere (Walker i Barton, 1983).

Una de les claus de la força del procés de socialització diferencial radica, precisament, en la congruència dels missatges emesos pels diferents agents socialitzadors (el sistema educatiu, la família, els mitjans de comunicació, l'ús del llenguatge, o la religió). Aquests missatges repetits, rebuts durant la socialització, i diferents per a un i un altre sexe són interioritzats per cada persona que 'els fa seus' i acaba pensant i comportant-se en conseqüència. Això significa, en opinió de Poal (1993) que

Les barreres que la societat imposa a les dones són interioritzades per aquestes. És a dir, les barreres externes es converteixen en barreres internes les quals, al seu torn, permeten que les barreres externes es mantinguin.

En general, els diferents agents socialitzadors tendeixen a associar tradicionalment la masculinitat a aspectes de la vida social pública, com el treball, la política, ..., i la feminitat a aspectes de la vida privada i la subordinació a l'home, passivitat, dependència, ... (Pastor, 1996). Així, aquesta socialització diferencial ha tingut tradicionalment les següents claus (Cabral i García, 2001; Poal, 1993):

a) Als nens, nois, homes se'ls socialitza per a la producció i per progressar en l'àmbit públic i, en conseqüència, s'espera d'ells que siguin reeixits en aquest àmbit, se'ls prepara per a això i se'ls educa perquè la seva font de gratificació i autoestima vingui del món exterior. En relació a això: se'ls reprimeix l'esfera afectiva; se'ls potencien llibertats, talents i ambicions diverses que faciliten l'autopromoció; reben bastant estímul i poca protecció; se'ls orienta cap a l'acció, cap a l'exterior i el macro social; se'ls orienta cap a la independència; i el valor del treball se'ls inculca com una obligació prioritària i definitòria de la seva condició.

b) A les nenes, noies, dones se les socialitza per a la reproducció i per romandre en l'àmbit privat. I, en conseqüència, s'espera d'elles que siguin reeixides en aquest àmbit, se les prepara per a això i se les educa perquè la seva font de gratificació i autoestima vingui de l'àmbit privat. En relació a això: es fomenta en elles l'esfera afectiva; es reprimeixen les seves llibertats, talents i ambicions diverses que faciliten l'autopromoció; reben poc estímul i bastant protecció; se les orienta cap a la intimitat, cap a l'interior i el micro social; se les dirigeix cap a la dependència; i el valor del treball no se'ls inculca com una obligació prioritària i definitòria de la seva condició.

Així doncs, l'escenari d'actuació cap al qual s'ha dirigit la socialització diferencial tradicional per a cada gènere ha estat diferent, i, encara que ni l'àmbit privat és intrínsecament negatiu, ni el públic intrínsecament positiu, el prestigi social de cadascun d'aquests dos àmbits ha estat, i és, encara avui, clarament diferent.

Així, en la societat occidental les dones han dominat l'àmbit privat, que està menys valorat, i els homes el públic, que està més valorat, i totes les expectatives, prescripcions i prohibicions continuen, almenys en certa manera, encaminades en aquest sentit encara actualment.

A més, en certs ambients encara s'espera dels homes que es comportin d'acord amb les pautes masculines (molt valorades) i rebutgin les pautes femenines (poc valorades), mentre s'espera de les dones que es comportin d'acord amb les pautes femenines, encara que estigui relativament permès que envaeixin les masculines, sempre que no abandonin les que li són pròpies.

En definitiva, la socialització diferencial tradicional ha portat al fet que els homes i les dones adoptin comportaments diferents i desenvolupin la seva activitat en àmbits diferents. I aquestes diferències entre homes i dones (generades per la socialització diferencial) contribueixen a confirmar la creença que són diferents i es comporten de forma diferent, i contribueixen també a justificar la necessitat de continuar socialitzant a nenes i nens de forma diferent. És a dir, la socialització diferencial és un procés que s'autojustifica a si mateix, amb tot el que això suposa.

Cal, a més, tenir en compte que la socialització diferencial no té efecte únicament sobre l'àmbit preferent d'actuació (públic o privat) sinó sobre molts i diversos aspectes de la vida humana (per no dir a tots) i, entre ells, també sobre les relacions afectives i de parella. Així, durant el procés de socialització aprenem quina és la pauta de relació de parella «apropiada» en el nostre entorn, què significa enamorar-se, quins sentiments i comportaments hem de tenir (i quins no), de qui sí i de qui no hem d'enamorar-nos, quins o qui és atractiu o no (la qual cosa sol coincidir amb els patrons de rol de gènere tradicionals), com ha de ser la relació entre els membres de la parella (asimètrica, igualitària, ...), etc.

També en aquest cas els processos de socialització tradicional han estat diferents per a dones i homes. En el cas de les dones, i malgrat els indubtables canvis esdevinguts en les últimes dècades (almenys en les societats occidentals), tot el que té a veure amb l'amor (les creences, els mites, ...) segueix apareixent amb particular força en la seva socialització, convertint-se en eix vertebrador i projecte vital prioritari (Altable, 1998; Ferreira, 1995; Lagarde, 2005; Sanpedro, 2005). D'aquesta manera, la consecució de l'amor i el seu desenvolupament (l'enamorament, la relació de parella, el matrimoni, ...) segueixen sent un dels eixos fonamentals entorn del qual gira de manera completa, o gairebé completa, la vida de moltes dones (fins al punt que «sense ell la vida no té sentit») i així ens ho recorden la literatura, el cinema, la música, ..., i, en general, els productes culturals dirigits a dones de totes les edats i condicions; mentre que en la

vida dels homes el prioritari segueixen sent el reconeixement social i, en tot cas, l'amor o la relació de parella sol ocupar un segon pla (recordi's l'orientació prioritària de la socialització de les dones cap al privat, i dels homes cap a l'àmbit públic).

En definitiva, durant el procés de socialització, i a través dels diferents agents socialitzadors ens arriben també continguts sobre les relacions interpersonals, i, específicament, sobre les relacions amoroses i de parella, que constitueixen bàsicament una transposició dels valors socials dominants a la societat patriarcal que ens envolta. Un dels efectes més directes i perversos d'aquesta transposició és la denominada violència de gènere, a la qual es farà referència en properes unitats d'aquest curs.

MATERIAL D'ESTUDI PER L'APARTAT 2.2:

VISIONAT DEL SEGÜENT VÍDEO:

- *Procesos y lógicas operativas en la socialización diferencial entre mujeres y Hombres.* Duració: 8'39'' . Recuperat de: <https://www.youtube.com/watch?v=O4pAtuwezFQ>

LECTURA DE:

- Flecha, A., Puivert, L. i Redondo, G. (2005). Socialización preventiva de la violencia de género. *Feminismo/s*, 6, 107-120. Només pàgines 107 - 113 (apartats 1 i 2).

2.3. La divisió sexual del treball en l'àmbit domèstic i en l'àmbit laboral

D'acord amb tot l'exposat anteriorment, podríem concloure que el procés de socialització diferencial tradicional ha portat, majoritàriament, a les dones a centrar-se en la realització de treball domèstic (o reproductiu) i als homes a centrar-se en el treball remunerat (o productiu). I, certament, això ha estat bàsicament així al món modern (des de la Revolució Industrial).

De fet, durant determinades èpoques, les lleis han anat, precisament, en aquest mateix sentit. Sense anar més lluny, a Espanya, durant tota l'època franquista, no només la norma social, sinó també les mateixes lleis facilitaven, permetien, i, fins i tot, obligaven a les dones a romandre a casa dedicant-se a la cura de la família, i només en les ocasions (excepcionals) en les quals no hi havia un home que pogués ser el sustentador econòmic de la família, es facilitava l'accés de la dona al mercat de treball. Però, en

qualsevol cas, es vetava el seu accés a determinats llocs o circumstàncies laborals (com el treball nocturn, la judicatura, etc.).

No serà fins a finals de la dècada de 1960 quan, per la força dels fets (el boom turístic, la necessitat de mà d'obra, etc.) les dones, en algunes zones del país, comencin una lenta, però inexorable, incorporació al mercat de treball.

Igualment, encara que les dones espanyoles podien accedir sense traves burocràtiques als estudis universitaris des de 1910, van ser molt poques, i només en uns poques titulacions, les que ho van fer al llarg les primeres dècades del segle XX. També en aquest cas, haurem d'esperar als anys 60 i 70 del segle XX perquè la plena incorporació de les dones a l'educació (i a l'educació superior) sigui veritablement una realitat.

Com és sabut, la transició i l'arribada de la democràcia van introduir importants canvis a molts i importants nivells (per descomptat, en l'àmbit polític, però també legislatiu, social, econòmic, cultural, etc.). En el referit a la situació de les dones, aquests canvis van ser especialment importants. Com es veurà més endavant, des de la mateixa aprovació de la Constitució de 1978, totes les modificacions legislatives posteriors van consagrar la igualtat legal entre dones i homes a Espanya.

No obstant això, les actituds, creences i maneres de pensar no van canviar ni tant ni tan ràpid (de fet, i com també s'analitzarà posteriorment, la igualtat real no s'ha aconseguit encara a cap país del món). Bona prova d'això són les dificultats de les dones (a Espanya, i en general) per incorporar-se plenament i en igualtat de condicions al mercat de treball. Aquestes dificultats es plasmen, entre altres coses, en l'anomenada segregació horitzontal (acumulació de dones en determinades professions i sectors congruents amb els rols tradicionals femenins; i acumulació d'homes en certes professions i sectors congruents amb els rols tradicionals masculins), i en la segregació vertical (acumulació de les dones en els llocs amb menys responsabilitat i pitjor remunerats, i dificultat per accedir als llocs amb més responsabilitat i millor remunerats – l'anomenat sostre de vidre-, que es troben copats pels homes).

Com ja s'ha assenyalat anteriorment, tot i les dificultats, la incorporació de les dones al mercat laboral ha estat i segueix essent contínua, com mostren les estadístiques laborals periòdiques (com l'Enquesta de Població Activa, EPA).

No obstant això, i malgrat aquesta incorporació, les dones han continuat sent les principals responsables de la realització de les tasques domèstiques i de cura (tant dels seus fills i filles, com de les persones majors i dependents que, en una societat cada vegada més envellida com la nostra, són també, cada vegada més). Això ha suposat que les dones que s'han incorporat al mercat de treball remunerat, i han seguit sent les principals responsables del treball no remunerat, hagin hagut de realitzar el que es coneix com a «doble jornada» i també que, paral·lelament, el desenvolupament d'accions i polítiques per a facilitar la conciliació de la vida personal, familiar i laboral i la corresponsabilitat hagin començat a estar al centre de l'agenda política (Perelló, 2009).

MATERIAL D'ESTUDI PER L'APARTAT 2.3:

VISIONAT DELS SEGÜENTS VÍDEOS:

- *Introducción a las desigualdades de género en el mundo laboral*. Duració: 13'01". Recuperat de: <https://www.youtube.com/watch?v=eRLQ_12qxas>
- *Brecha Salarial en Europa. Las mujeres trabajan 58 días gratis de media*. Duració: 2'15". Recuperat de: <<https://www.youtube.com/watch?v=jfn24ZU402Y>>
- *Rompiendo el techo de cristal*. Duració: 8'25". Recuperat de: <<https://www.youtube.com/watch?v=RAjiVe6tiQM>>
- *Mujeres y Poder. A través del techo de cristal*. Duració: 57'19". Recuperat de: <<https://www.youtube.com/watch?v=GgUrZnrGJQw>>
- *El reto de la corresponsabilidad*. Duració: 2'54". Recuperat de: <<https://www.youtube.com/watch?v=9wj07SjugTo>>

LECTURA DE:

- Agut, S. y Martín, P. (2007). Factores que dificultan el acceso de las mujeres a puestos de responsabilidad. *Apuntes de Psicología*, 25(2), 201-214.

3. Referències

Altable, C. (1998). *Penélope o las trampas del amor*. Valencia: Nau.

Amorós, C. (Dir.). (1995). *10 palabras claves sobre mujer*. Pamplona: Verbo Divino.

Astelarra, J. (2005). *Veinte años de políticas de igualdad*. Madrid: Ediciones Cátedra.

Augusto Landa, J. M., López Zafra, E. i Martínez de Antoñana Ugarte, R. A. (2004). *Introducción a la Psicología Social*. Jaén: del lunar.

Barberá, E. (1998). Diversidad emprendedora y perspectiva de género en la investigación psicológica. En *El emprendedor innovador y la creación de empresas de I+D+I* (pp. 921-934). Valencia: Universitat de València.

Barberá, E. (1998). *Psicología del género*. Barcelona: Ariel.

Bosch, E., Ferrer, V. A. i Alzamora, A. (2006). *El laberinto patriarcal. Reflexiones teórico-prácticas sobre la violencia contra las mujeres*. Barcelona: Anthropos.

Cabral, Blanca E. i García, Carmen T. (2001): Deshaciendo el nudo del género y la violencia, *Otras Miradas*, 1(1). Recuperat de: <http://www.saber.ule ve/db/ssaber/Edocs/grupos/gigsex/otrasmiradas/ev11/articulo1-6.htm>>

Cobo Bedia, R. (2005). El género en las ciencias sociales. *Cuadernos de Trabajo Social*, 18, 249-258.

De Miguel, A. (1995). *Feminismos*. En Amorós, C. (dir.), 10 palabras claves sobre mujer. Pamplona: Verbo Divino.

Díaz-Aguado, M. J. (2002). *Prevenir la violencia contra las mujeres: construyendo la igualdad*. Madrid: Instituto de la Mujer.

Fundación Mujeres (2006). *Guía de Sensibilización y Formación en Igualdad de Oportunidades entre Mujeres y Hombres*. Madrid: Instituto de la Mujer.

García-Mina, A. (2000). A vueltas con la categoría género. *Papeles del psicólogo*, 76, 35-39.

González Gabaldón, B. (1999). Los estereotipos como factor de socialización en el género. *Comunicar*, 12, 79-88.

Grañeras, M. (Coord.). (2003). *Trayectorias personales y profesionales de mujeres con estudios tradicionalmente masculinos*. Madrid: Instituto de la Mujer.

Lagarde, M. (2005). Para mis socias de la vida. Claves feministas. Barcelona: Horas y Horas.

Money, J. i Ehrhardt, A.A. (1972). Desarrollo de la sexualidad humana. Madrid: Morata.

Morales, J. F. (1999). Psicología social. Madrid: Mc Graw-Hill.

Moya, M. (2004). Actitudes sexistas y nuevas formas de sexismo. En Barberá, E. y Martínez Benlloch, I. (Coords.), Psicología y Género. Madrid: Pearson Educación.

Munné, F. (1995). La interacción social. Teorías y ámbitos. Barcelona: PPU.

Pastor, R. (1996). Significar la imagen: publicidad y género. En R. M. Radl (Ed.), Mujeres e institución universitaria en occidente (pp. 213-224). Santiago: Universidad de Santiago.

Perelló, F. (2009). Y tendrás más tiempo... estrategias privadas de conciliación. *Asparkia*, 20, 17-33.

Poal, G. (1993). Entrar, quedarse, avanzar. Madrid: S. XXI.

Puleo, A. H. (1995). Patriarcado. En Amorós, C. (dir.), 10 palabras claves sobre mujer. Pamplona: Verbo Divino.

Rubin, G. (1986). El tráfico de mujeres: notas sobre la "economía política" del sexo. *Nueva Antropología*, 8 (30), 95-145.

Sanpedro, P. (2005). El mito del amor y sus consecuencias en los vínculos de pareja. *Disenso*, 45. Recuperat de: <<http://www.pensamientocritico.org/pilsan0505.htm>>

Sau, V. (2000). Diccionario ideológico feminista I. Barcelona: Icaria.

Sau, V. (2001). Diccionario ideológico feminista II. Barcelona: Icaria.